

CHRISTOPHE ANDRADES

KUNNEN STUDENTEN DE ACADEMIE REDDEN?

Recensie van: René Boomkens (2008) *Topkitsch en slow science. Een kritiek van de academische rede*. Amsterdam: Uitgeverij Van Gennep, 143 p.

Krisis, 2009, Issue 1

www.krisis.eu

Binnen de academische wereld geldt een omerta. Zelden wordt er gesproken over de interne keuken, zeker niet naar de buitenwereld. Maar ook intern is het vaak speuren naar een vleugje zelfkritiek of reflectie. Hoe vaker bestuurders en decanen erop hameren dat hun faculteit een gemeenschap vormt, hoe meer dit wijst op een poging om interne ontevredenheid weg te moffelen. Instellingen en structuren gaan vaak een eigen leven leiden. Na een tijdje is hun enige doel het in stand houden van zichzelf. De oorspronkelijke redenen en doelstellingen die ten grondslag liggen aan hun oprichting verdwijnen op deze manier vaak naar de achtergrond. Zo is het ook met universiteiten. Daar waar deze gedurende eeuwen beschouwd werden als centra voor educatie, kennisoverdracht en het cultiveren van een sterke persoonlijkheid, lijken velen tegenwoordig alleen nog maar te bestaan met het simpele doel om zo veel mogelijk geld binnen te halen. De geest van Wilhelm von Humboldt heeft al lang de benen genomen.

Universiteiten zijn de markt binnengetroten. En daar aanwezig zijn ze de principes van de markt gaan overnemen als hun bestaansreden. Essentiële taken worden veronachtzaamd. Deze ontwikkeling valt te lezen in het laatste boekje van de Nederlandse cultuurfilosoof René Boomkens. Hij

stuurde dit werk onder de titel *Topkitsch en slow science. Kritiek van de academische rede* de wereld in.¹ Vanuit zijn positie aan de universiteit van Groningen bestudeerde hij als een volleerde antropoloog jarenlang het reilen en zeilen binnen zijn universiteit. Daarnaast steunt dit boek ook op analyses van de werking van andere Nederlandse universiteiten. Dit gebeurt onder andere op basis van toespraken van bestuurders en het uitvloeien van beleidsnota's. Ook het beleid van de Nederlandse regering sinds het einde van de vorige eeuw wordt onder een vergrootglas geplaatst. In het bijzonder subsidiestromen voor onderzoek en de tanende ondersteuning van het lokale engagement van Nederlandse universiteiten komen er bekaaid vanaf.

Zo nu en dan staat er iemand op die een kritische blik werpt op de werking van universiteiten. Roergangers die bereid zijn om het deksel op te lichten van een overkokend potje. De reacties van de wetenschappelijke wereld zijn voorspelbaar. De critici worden gehemeld als gefrustreerden of mensen die er niet in slagen mee te gaan in de vaart der (neoliberale) volkeren. Een objectieve blik op de feiten ondermijnt deze stelling. Tijdens de jaren tachtig van de vorige eeuw was er bijvoorbeeld de Franse socioloog Pierre Bourdieu. Hij publiceerde het baanbrekende werk *Homo academicus* waarin hij de academische wereld te kijk zette.² Volgens hem geraakten academici steeds meer vervreemd van de maatschappelijke context waarin ze actief waren. De hang naar specialisatie en nieuwe normen voor publicatie zorgden ervoor dat academisch onderzoek steeds meer ging lijken op een curiosum voor een academische elite die iedere voeling met de realiteit dreigde te verliezen. Bourdieu paste zijn alomgevierde analyse van de invloed van smaak en afkomst op het ontstaan van sociale stratificaties toe op de academische wereld, een biotoop waarin hij zelf jarenlang bijzonder succesvol was. Aangezien Bourdieu algemeen erkend wordt als een van de leidende sociale denkers uit de twintigste eeuw is het onzinnig om zijn argumenten op voorhand af te wijzen omdat ze gestoeld zouden zijn op onbehagen of ressentiment. Zijn rede-neertrant vond bovendien ook zeer veel navolging. Zo is er het werk van Amerikaanse historicus Russell Jacoby.³ Hij werkt aan de gerenommeerde University of California and Los Angeles (UCLA) en maakt een onderscheid tussen intellectuelen en academici. Met een vleugje ironische zelfspot beschrijft hij hoe laatstgenoemden zich steeds meer ontwikkelen

tot een hermetisch afgesloten elite. Er is ook historisch werk dat de stelling van Bourdieu retroactief toepast op het verleden. Baanbrekend is het werk van de Britse historicus Stefan Collini van de universiteit van Cambridge. Hij onderzocht de intellectuele cultuur en publieke debatten tijdens het victoriaanse tijdperk.⁴ Wat blijkt? De meest invloedrijke denkers vonden het werken aan een universiteit niets minder dan een belemmering voor de ontplooiing van hun ideeën. Velen kozen er bewust voor om niet te werken aan een universiteit omdat ze in de gaten hadden dat ze daar op geen enkele wijze bevredigend werk zouden kunnen verrichten. Zo werkte de vooraanstaande filosoof John Stuart Mill zijn leven lang aan de Indische ambassade in Londen. Daarnaast schreef hij baanbrekende werken over logica, politieke filosofie en geschiedenis die het victoriaanse Engeland vorm zouden geven. Pas tegen het einde van zijn leven aanvaardde hij een aanstelling aan Saint Andrews. Op dat moment was zijn carrière reeds gemaakt en zijn status gevestigd.

De kritiek van Bourdieu is ook aanwezig in dit nieuwe boekje van René Boomkens, maar dan op een ander niveau. Hij wijst op het ontstaan van een tweespalt tussen bestuurders en het academische personeel. Enerzijds bestaat er een logica van de bestuurder en anderzijds is er het engagement van de universitaire docent. Dit klinkt inderdaad romantisch, zelfs een beetje nostalgisch, maar de argumenten die Boomkens aanhaalt zijn bijwijlen zeer overtuigend. Zo doet hij onder andere een beroep op scriptieonderzoek van Imre Tysse Klasen aan de universiteit van Maastricht. Op basis van een uitgebreide reeks interviews met zowel bestuurders als docenten van haar alma mater kwam ze tot de conclusie dat beiden opereren in verschillende leefwerelden. De verwachtingen die ze koesteren over het nut van een universiteit staan zo ver van elkaar dat zelfs een zinvolle dialoog niet meer mogelijk lijkt. Bestuurders lijken haast geobsedeerd met het genereren van geld en het hoog scoren op allerhande internationale ranglijsten. Docenten vinden het vooral belangrijk om hun job goed te doen. Ze willen instrueren en inspireren. De benadering van bestuurders maakt dit onmogelijk. Studenten zitten in de tang. Ze dreigen de speelbal te worden van een strijd die hen koud laat.

De soep wordt vaak niet zo heet gegeten als ze wordt opgediend. Dat geldt natuurlijk ook voor het poneren van de stelling dat er een radicale

dichotomie is ontstaan tussen academici en intellectuelen. Velen bewijzen immers dat beide rollen met elkaar verzoenbaar zijn. Denk maar aan denkers als de Duitse socioloog Habermas, de Amerikaanse filosoof Francis Fukuyama of de linguïst Noam Chomsky. Desondanks moeten we ons de vraag stellen of deze voorbeelden niet afkomstig zijn van een generatie waarin de universiteiten wel nog contact hadden met maatschappelijke debatten. Het is treffend dat we spreken over denkers die intellectueel werden gevormd binnen de context van de Koude Oorlog. Dit was de periode voordat de massificatie van universiteiten goed op gang zou komen. Politiek en maatschappelijk engagement stonden centraal. Studenten moesten worden voorbereid op een leven in de publieke sfeer. Hoe staat het met de aankomende generatie intellectuelen die opgroeien in de schaduw van 11 september 2001? Zullen zij binnen enkele jaren topposities bekleden aan onze universiteiten? De ontwikkelingen die worden uiteengezet door Boomkens doen hierover vragen rijzen. Het vermoeden ontstaat dat topposities bekleed zullen worden door koele rationalisten. Instrumentele rationaliteit dreigt het denken te verstikken. Dit is de belangrijkste aanklacht uit dit boek.

Een andere kritiek van Boomkens lijkt zo mogelijk nog moeilijker te weerleggen. Universiteiten geraken het contact met hun directe omgeving kwijt. Harvard aan de Maas en Oxford aan de Amstel zijn de slagwoorden die ons bereiken vanuit de pr-afdelingen van de universiteiten. Hoe zit het met het engagement van universiteiten met de lokale politiek? Welnu, om het botweg te stellen, die verdwijnt als sneeuw voor de zon. Onderzoeksfondsen zijn steeds meer gericht op het binnenhalen van geld dat verbonden is aan globaal opgezette onderzoeksprojecten. Daar is op zich niets mis mee. Er bestaat namelijk de mogelijkheid om onderzoek naar lokale aangelegenheden te verbinden met globaal onderzoek, maar in de praktijk blijkt dit steeds minder het geval te zijn. Dat heeft onder andere te maken met de evolutie van het personele bestand van universiteiten. Steeds meer academische medewerkers worden binnengehaald uit het buitenland. Niet alleen zijn deze mensen onderzoeksmatig niet geïnteresseerd in de ontwikkelingen die zich afspelen binnen de directe omgeving van hun werkgevers, vaak zijn ze zelfs gewoonweg niet op de hoogte van de lokale of zelfs nationale politiek. Globalisering en internationalisering zijn een uitstekende zaak, ook binnen de academische

wetenschap. Dit betekent echter niet dat het lokale veronachtzaamd moet worden. Er moet juist getracht worden om te globaliseren: het inbedden van lokale aangelegenheden binnen een globale context. Voorlopig zijn er weinig bewijzen te vinden dat dit ook daadwerkelijk aan het plaatsvinden is. Eenzelfde boodschap is gangbaar onder Belgische academici. De historicus Bruno De Wever ontwikkelde enkele jaren geleden exact dit argument om de recente hervormingen binnen de academische wereld te bekritisieren.

Uiteindelijk pleit René Boomkens voor een vertraging van de wetenschap. Dit is een pleidooi dat enkele jaren geleden reeds werd gelanceerd door Dick Pels.⁵ Niet toevallig een voormalig academicus die zijn heil heeft gezocht in het beroep van zelfstandig publicist. Zijn maatschappelijke status in België en Nederland is er sinds deze stap alleen maar groter op geworden. Maar toch moeten we hier enkele kritische kanttekeningen plaatsen. Jazeker, universiteiten moeten de tijd nemen om kritisch na te denken. Ze mogen zich niet laten opsloppen door de turbosnelheid van het nieuwe kapitalisme zoals beschreven door Richard Sennett.⁶ Anderzijds is het ook zo dat universiteiten juist voor de uitdaging staan om sneller te werken. Dit heeft te maken met culturele veranderingen zoals de opkomst van het internet en sociale netwerksites als facebook. We leven in een tijdperk waarin informatie met een rotvaart op ons afkomt. Gebeurtenissen uit iedere uithoek van de wereld zijn permanent beschikbaar op de websites van vooraanstaande kranten. Ook filosofisch werk, essays en geschiedkundige werken kunnen we zonder problemen raadplegen op het wereldwijde web. De Franse journalist en schrijver Ignazio Ramonet schreef dat er tijdens de afgelopen dertig jaren meer informatie is geproduceerd dan gedurende de vijfduizend voorgaande jaren opgeteld; één zondageditie van de *New York Times* bevat meer informatie dan de gemiddelde gecultiveerde persoon uit de achttiende eeuw gedurende zijn hele leven tegenkwam. De toename aan informatie noodzaakt nieuwe manieren om er mee om te gaan. De Poolse socioloog Zygmunt Bauman stelt bijgevolg dat het tegenwoordig niet meer zozeer gaat om het memoriseren van zo veel mogelijk kennis, maar om het adequaat verwerken van gigantische hoeveelheden informatie en het ontwikkelen van de vaardigheid om bijzonder snel te kunnen bepalen welke kennis relevant is en welke niet.⁷ In zekere zin is vergeten belangrijker aan

het worden dan onthouden. Kennis die we hebben vergaard, wordt snel voorbijgestreefd en er is nood aan nieuwe inzichten en benaderingen. Studenten vinden steeds meer manieren om zich te informeren en doen dit vaak ook op een briljante manier. Soms weten ze zelfs meer over de actualiteit dan hun docenten. Ook hieraan moeten universiteiten zich aanpassen. *Slow science* zou in dit opzicht enkele van zijn doelen wel eens voorbij kunnen schieten. Tot nader order is dit een herbevestiging van de grondslagen van universiteiten als pioniers in educatie en het vormen van een sterke persoonlijkheid. Ondergesneeuwd onder administratieve taken en gekluisterd aan de neoliberale logica van de markt hebben docenten tegenwoordig niet meer de tijd en de energie om deze taak te volbrengen. Hoe het ook zij, het is overduidelijk dat er nood is aan een bewustmakingsproces voor bestuurders van Nederlandse universiteiten. Zo niet dan dreigen ze volledig te vervreemden van maatschappelijke debatten en uiteindelijk ook hun eigen studenten. Het kan niet de bedoeling zijn dat ieder lid van de academie deelneemt aan lokale maatschappelijke debatten. Wat we echter steeds meer zien is dat academici steeds minder weten wat er op lokaal of nationaal niveau speelt. Dat kan niet de bedoeling zijn.

De bijdrage van Boomkens is een uitstekende aanzet voor een breed debat. Verder onderzoek naar deze problematiek is noodzakelijk. Een vergelijkende internationale aanpak zou ook geen kwaad kunnen. Hoopgevend is de publicatie van een boek onder redactie van de Amsterdamse historicus Chris Lorenz.⁸ Dit boek van Boomkens zal zeer gemakkelijk worden afgewezen door de academische elite. Zijn bevindingen kunnen echter niet zomaar terug de fles in. Daarvoor is de druk op instellingen om zich te hervormen van onderaf te groot. In dit opzicht is er ook voor de studenten een taak weggelegd om ervoor te zorgen dat de logica van de bestuurder wordt bestreden. Per slot van rekening zijn zij degenen die centraal moeten staan in een universiteit. Academische titels en honoraria zijn leuk als voetnoten in het narratief van de geschiedenis. De wereld waarin we leven, de maatschappij waarin we gedijen, krijgt vorm door de activiteiten van intellectuelen. Zij groeien op tijdens een verblijf aan hun alma mater en stappen daarna de maatschappij in alwaar ze het verschil kunnen maken. Gelukkig maar.

Christophe Andrades studeerde cultuurwetenschappen aan de Universiteit van Maastricht. Tegenwoordig is hij docent bij de vakgroep geschiedenis van de Universiteit van Maastricht. Recentelijk schreef hij een hoofdstuk over de visie van John Stuart Mill over educatie in het boek *John Stuart Mill. 150 Jaar Over Vrijheid* geredigeerd en samengesteld door Dirk Verhofstadt.

Literatuur

Bauman, Z. (2007) *Consuming life*. Cambridge: Polity Press.

Bauman, Z. (2008) *The art of life*. Cambridge: Polity Press.

Boomkens, René (2008) *Topkitsch en slow science. Een kritiek van de academische rede*. Amsterdam: Uitgeverij Van Gennep.

Bourdieu, P. (1990/1982) *Homo academicus*. Palo Alto: Stanford University Press.

Collini, S. (1993) *Public moralists. Political thought and intellectual life in Britain, 1850-1930*. Oxford: Clarendon Press.

Lorenz, C. (2008) *If you're so smart, why aren't you rich? Universiteit, markt & management*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.

Pels, D. (2003) *Unhastening science. Autonomy and reflexivity in the social theory of knowledge*. Liverpool: Liverpool University Press.

Sennett, R. (2006) *The culture of the new capitalism*. New Haven: Yale University Press.

Jacoby, R. (2000) *The last intellectual*. New York: Basic Books.

Jacoby, R. (2007) *Picture imperfect. Utopian thought for an anti-utopian age*. New York: Columbia University Press.

 De Creative Commons Licentie is van toepassing op dit artikel (Naamsvermelding-Niet-commercieel 3.0). Zie <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/nl> voor meer informatie.

¹ Boomkens (2008).

² Bourdieu (1990/1982).

³ Jacoby (2000) en (2007).

⁴ Collini (1993).

⁵ Pels (2003).

⁶ Sennett (2006).

⁷ Bauman (2007).

⁸ Lorenz (2008).